

مبانی فقه سیوه‌های سوگواری امام حسین علیه السلام

نخاست:

ولی الله محبی اشنی

|                      |                                                                                                                |
|----------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه:             | محبی اشنی، ولی الله، ۱۳۴۳-                                                                                     |
| عنوان و نام پدیدآور: | مبانی فقهی شیوه‌های سوگواری امام حسین علیه السلام / نگارش ولی الله محبی اشنی؛ ویراستار پیمان عباد، هانیه نظری. |
| مشخصات نشر:          | تهران: هدف خوارزمی، ۱۳۹۸.                                                                                      |
| مشخصات ظاهری:        | ۲۲۵ ص' [XVIII]                                                                                                 |
| شابک:                | ۴۰۰۰۰ ریال: ۶-۱۵-۶۵۲۷-۶۲۲-۹۷۸                                                                                  |
| وضعیت فهرست نویسی:   | فیبا                                                                                                           |
| یادداشت:             | کتابنامه به صورت زیرنویس.                                                                                      |
| موضوع:               | حسین بن علی علیه السلام، امام سوم، ۶۱- ۴ق -- سوگواری‌ها Hosayn ibn 'Ali, Imam III, 625 - 680 -- Laments        |
| موضوع:               | سوگواری‌ها -- آداب و رسوم -- نقد و تفسیر                                                                       |
| موضوع:               | Mourning etiquette-- Criticism and interpretation                                                              |
| موضوع:               | سوگواری‌های اسلامی                                                                                             |
| موضوع:               | Islamic mourning customs                                                                                       |
| رده‌بندی دیگر:       | ۱۳۹۸ م ۲۴/۶/۲۲۶۰                                                                                               |
| رده‌بندی دیگر:       | ۲۹۷/۷۴۶                                                                                                        |
| شماره کتابشناسی:     | ۵۶۱۱۰۰۶                                                                                                        |

## مبانی فقهی شیوه‌های سوگواری امام حسین (علیه سلام)

ناشر: انتشارات هدف خوارزمی  
 مؤلف: ولی الله محبی اشنی استاد یار جامعه المصطفی  
 ویراستار: پیمان عباد، هانیه نظری  
 مدیر تولید: موسسه آموزشی خوارزمی  
 صفحه‌آرایی و طراحی جلد: مرضیه سادات جعفریان  
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه  
 نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸  
 چاپ و صحافی: موسسه آموزشی خوارزمی  
 ناظر چاپ: پژمان عباد، محبوبه رضا علی  
 قیمت: ۴۰۰۰۰ ریال  
 شابک: ۶-۱۵-۶۵۲۷-۶۲۲-۹۷۸

کلیه حقوق چاپ برای مؤلف محفوظ است.  
 نشراتی: تهران - خ شریعتی - ابتدای میرداماد - خ رودبارشرقی - پلاک ۵۷  
 book@mokha.ir

تلفن: ۰۲۱-۲۶۴۲۰۱۸۹

بی‌تردید شعائر حسینی یعنی همان شیوه‌های سوگواری امام حسین (علیه السلام) تداوم بخش و علت مبقیه نهضت و قیام آن حضرت می‌باشد همان گونه که این نهضت الهی دلیل بقاء و مایه حیات و تداوم بخش اسلام ناب محمدی است.

بدین جهت و با توجه به ابعاد گسترده و اثرات عمیق فردی و اجتماعی، درون دینی و برون دینی، و بالاخره بُعد جهانی این شعائر نورانی که آن را به عنوان بزرگترین و بارزترین مصداق شعائر الهی قرار داده است از یک سو بر اراده‌ی جدی دشمنان بر اطفاء نور آن از سوی دیگر، ما را موظف می‌کند که با تبیین مبانی معنوی و تشریح زیر ساخت‌های قویم و قیّم آن، ابتدا در درون و داخله‌ی جامعه اسلامی، این شعائر حیاتی بخش را نهادینه و مستحکم کرده و سپس با تمسک به همین منطق متقن و روش روشن با هر گونه شبهه افکنی و اشکال تراشی مرموز و هدفمند دشمن به مقابله برخیزیم؛ که یکی از بهترین راه‌های تعظیم شعائر الله، تعظیم و تکریم علمی آن از طریق بیان مبانی و تبیین فنی زیر ساخت‌هاست.

روشن است که شرع به مثابه ساماندهنده‌ی رفتارها در قامت فقه اسلامی همواره مورد توجه متدینان بوده است و عمده دغدغه دینداران در اعمال و رفتارشان مشروعیت و عدم مشروعیت به معنی انطباق و عدم انطباق اعمال و رفتارشان با احکام شرعی است. این مسئله به طور قطع در برخورد با مسائل جدید بیشتر است. سنت‌های اجتماعی در حوزه‌های گوناگون هرچند می‌تواند بستر تردید نسبت به مشروعیت برخی از اعمال را کاهش دهد، اما هرگز نمی‌تواند تمامی شک‌ها و تردیدها را از میان بردارد. این تردیدها بیشتر در مواردی رخ می‌نماید که امری بدون ریشه‌های تاریخی که تا عصر معصوم (علیه السلام) امتداد داشته باشد مورد توجه قرار بگیرد. مضاف

بر این مسئله، رفتارهای مذهبی شیعیان بطور ویژه زیر ذره بین قرار داشته و دارد و همواره با شبهات و اشکالاتی مواجه بوده و هست. در میان شیعیان نیز اندک نبوده و نیستند کسانی که با اندیشه‌های اصلاحی در صدد پیراسته ساختن سنت‌های مذهبی بوده و هستند و خواهند بود. بررسی سنت‌های مذهبی و اجتماعی از لحاظ انطباق و عدم انطباق آن با احکام شریعت می‌تواند مبنا در اندیشه‌های اصلاحی قرار بگیرد. عمده توجه مصلحان دینی نیز بر اصلاح سنت‌ها بر اساس تعالیم حقیقی دین است.

مسئله شعائر حسینی و شیوه‌های سوگواری سید الشهداء علیه السلام در طی قرون متمادی هم از سوی معاندین و هم از سوی مصلحان دینی مورد توجه قرار داشته است. بسترهای اجتماعی متفاوت، تفاوت‌های رایج نحوی برپایی این شعائر ایجاد نموده است. برخی از موارد این شعائر هم در نزد مؤلفین، عدم انسوی مخالفین با اشکال مواجه نیست و نمی‌تواند باشد؛ اما برخی دیگر از این شعائر از سوی مخالفین مورد انکار و اعتراض قرار گرفته و برخی دیگر از آنها از سوی برخی از مؤلفین نیز مورد اشکال قرار داشته است. مظاهر شعائر که در بسترهای اجتماعی منطقه خاورمیانه رشد یافته و تحولاتی را احیاناً به خود دیده است، در این کتاب مورد توجه قرار خواهد گرفت؛ هرچند می‌توان قواعد کلی را در این تألیف ردیابی نمود که زمینه استنباط احکام فقهی برخی از شعائر سایر مناطق را نیز فراهم می‌سازد. عمده شبهات و اشکالات وارده بر شعائر حسینی مبتنی بر عدم انطباق آنها با تعالیم دینی خصوصاً احکام شریعت است. اشکال عدم سابقه در سنت‌های ائمه و احیاناً صحابه (بنابر دیدگاه اهل سنت) نیز به عدم انطباق دسته‌ای از شعائر با احکام شرع قابل ارجاع است. با این همه آنچه روشن است وجود برخی از شعائر در زمان حیات ائمه به دلیل وجود فشارهای سیاسی حکمای اموی و عباسی مقدور نبوده است؛ زیرا شعائر حسینی را می‌توان در دو دسته جای داد: یک دسته شعائری است که در زمان تقیه امکان تحقق دارد و می‌توان در خفا آن‌ها را انجام داد همانند مرثیه خوانی و بکاء بر مصائب آن بزرگوار.

اما برخی دیگر از شعائر امکان انجام در خفا برای آن متصور نیست همانند برخی از مناسکی که باید در قالب دسته‌های سینه زنی و زنجیرزنی و قمه‌زنی و غیره انجام گیرد. طبیعی است که دسته اول به همین علت می‌تواند مورد بررسی تاریخی قرار بگیرد. زیرا در این نوع مناسک به علت اینکه امکان برگزاری‌شان در حالت تقیه وجود دارد، اگر در حیات ائمه علیهم‌السلام رگه‌هایی از این نوع مراسم وجود نداشته باشد، می‌تواند مورد تردید از ناحیه مشروعیت قرار بگیرند؛ اما آن دسته از مناسک که امکان تقیه در آن‌ها وجود ندارد، اگر در عصر ائمه علیهم‌السلام نمونه‌هایی از برگزاری‌شان یافت نشود، این تردید به میزان کمتری در مورد آنها جای دارد. خصوصاً آنکه احکام امضایی اسلام کم نیستند و اگر با تنقیح مناسک، ملاک مشروعیت موضوعات به دست آید، حکم موضوعات مشابه با آن قابل دسترسی خواهد بود.

البته در حوزه شعائر حسینی بحمد الله نگارش‌های متعددی صورت گرفته لکن در خصوص

۱- در حوزه تبیین زوایای مختلف شعائر حسینی آثار فخر و ارشتمندی در قالب کتاب، رساله و مقاله به زبان‌های فارسی و عربی تدوین گردیده است. که از آنجمله می‌توان به برخی از آنها پرداخته خواهد شد و در پایان به ویژگی و نوآوری اثر حاضر اشاره می‌شود.

مانند: ۱- «الأمم الحسینیه مشروعیت و امساره» اثر علامه شرف الدین که با تحقیق فارس حسون توسط «مرکز الابحاث العقائديه» در قم منتشر شده است. این کتاب بدون اینکه برداشتی از سید الشهداء علیه‌السلام را از لحاظ فقهی مورد بررسی قرار دهد، اقامه عزاء بر حضرت حسین بن علی علیه‌السلام را در سبب اصلی و قولی ائمه علیهم‌السلام مورد توجه قرار می‌دهد. نکته‌ی دیگری که از خصوصیات و ویژگی‌های این کتاب است، شمارش رود، این است که گرانگاه و محور مباحث این کتاب بر مدار گریه بر سید الشهداء علیه‌السلام استوار گردیده است. در این کتاب شعائری مرتبط با مصائب سید الشهداء علیه‌السلام را مورد بررسی قرار نداده است.

۲- «ارشاد العباد الی استحباب لبس السواد علی سید الشهداء و الاتمه الامجاد» اثر فقیه و اصولی متبحر مرحوم سید میرزا جعفر طباطبایی حائری است. این اثر که به زبان عربی است و سید محمد رضا حسینی اعرجی فحاح آن را تحقیق و تصحیح نموده است، در سال ۱۴۰۴ قمری در شهر قم توسط چاپخانه علمیه در ۶۵ صفحه به نثر رسیده. مرحوم حائری با اینکه در موضوع مرتبط با موضوع و رویکرد کتاب حاضر قلم زده است، لیکن این کتاب همانگونه که از نام آن پیداست صرفاً مسئله سیاه پوشی برای سید الشهداء و دیگر ائمه علیهم‌السلام را در مرکز توجه خود قرار داده و هم از لحاظ جامعیت و هم به لحاظ اینکه به زبان عربی نگارش یافته و فارسی زبان‌های نا آشنا با زبان عربی نمی‌توانند از آن استفاده نمایند برای رفع نیازهای این مستأفان به دین و اهل بیت علیهم‌السلام

بررسی مبانی فقهی آن، اقدامات انگشت شماری انجام گرفته است. کتاب حاضر بر آن است تا

کفایت نمی‌کند.

۳- «الشعائر الحسينية بين الاصلالة والتجديد» اثر ارزشمند آیت الله شیخ محمد سند است که آقای ریاض الموسوی آن را تدوین نموده و برای اولین بار در شهر مقدس قم توسط انتشارات «دار الغدير» در سال ۱۴۲۴ قمری و به زبان عربی منتشر شده است. در واقع می‌توان این اثر را مفصل‌ترین اثر در ارتباط با آیین‌های عزاداری سید الشهداء علیه السلام قلمداد نمود. این کتاب در واقع متناظر با موضوع تألیف حاضر است و به عمده مبانی و ادله‌ای که در این تألیف مورد بحث قرار گرفته، پرداخته شده است. منتها این اثر ارزشمند علی‌رغم احتواء از چند جهت با کاستی مواجه است، نخست اینکه این کتاب در واقع ناظر به مناسک و آیین‌های عزاداری است که در کشور عراق و سوریه و تا حدودی بحرین از سوی شیعیان برپا می‌شود لذا برخی از آیین‌های عزاداری که در این کتاب وجود دارند و مختص به جامعه ایران است مثل شبیه خوانی، در این کتاب به لحاظ حکم فقهی مورد بحث قرار نگرفته است. دوم اینکه این کتاب موضوعات عمده‌ای که جوامع با آن مواجه‌اند مانند قمه‌زنی و امثال آن را به صورت خاص مورد بحث فقهی قرار نداده است و یا اینکه نگارنده در خلال مطالعه این کتاب به این موضوعات برنمی‌ورد و بسا مضاف بر این که به زبان عربی است و برای فارسی‌زبانان کمتر قابل استفاده است.

۳- «الشعائر الحسينية في الميزان الفقهي» اسم اصلی کتاب «النقد التزیه لرساله التزیه» اثر آیت الله شیخ عبدالحسین حلی متوفای ۱۳۷۵ هـ ق از تلامذه آخوند خراسانی و مرحوم آیه الله سید کاظم یزدی است که وقتی در سال‌های ۱۳۴۰ به بعد علامه سید محسن امین برخی از شعائر حسینی در سوریه و لبنان را مورد نقد و خدشه قرار داد علامه شیخ عبدالحسین عاملی در پاسخ، اقدام به تألیف و نشر کتابی در سال ۱۳۴۵ هـ ق تحت عنوان «سیماء الصلحاء فی اثبات جواز إقامة العزاء لسید الشهداء» نمود. علامه امین در واکنش نسبت به کتاب سیماء الصالحین کتابی را در سال ۱۳۴۷ هـ ق به نام «التزیه لأعمال الشیبه» تألیف کرد و طیف وسیع‌تری از شعائر حسینی را مورد نقد شدید قرار داد اینجا بود که بزرگان حوزه علمیه احزاب و طیفه کرده و وارد میدان شدند تا از شعائر حسینی دفاع نمایند از جمله آیت الله شیخ عبدالحسین حلی است که «النقد التزیه لرساله التزیه» را در رد این کتاب نوشت ولی چون این اسم به طور صریح و واضح مخاطبین خود را متوجه موضوع نمی‌کرد این کتاب توسط ناشر تحت عنوان «الشعائر الحسينية في الميزان الفقهي» منتشر گردید.

مخفی نیست که در آثار مشابه همانگونه که اشاره رفت برخی از شعائر حسینی یا اصلاً مورد توجه قرار نگرفته و یا اینکه به صورت اجمال به آنها پرداخته شده است. و نیز عمدتاً آثار موجود، به زبان فارسی نیست. کتاب حاضر، مناسک و آیین‌های عزاداری را یکایک در منابع اصلی احکام فقهی و آراء فقهاء تا آنجا که به منابع آن دسترسی داشته مورد بحث و بررسی قرار داده و به زبان فارسی ارائه گردیده است.

به توفیق الهی، مبانی فقهی شیوه‌های سوگواری امام حسین (ع) را در نه فصل و یک خاتمه مورد بررسی قرار دهد.

فصل اول: کلیات و مفاهیم فصل دوم: بکاء، نباح، صیاح و جزع (گریه، شیون، فریاد، بی تابی)  
فصل سوم: سینه زنی و زنجیرزنی فصل چهارم: قمه‌زنی و اعمال مشابه (لطم) فصل پنجم: سیاه پوشی فصل ششم: شبیه خوانی و لوازم آن فصل هفتم: زیارت فصل هشتم: نوحه خوانی و روضه خوانی فصل نهم: عزاداری. خاتمه: پاسخ چند شبهه فقهی.

امید آنکه به عنایت خاص حضرت سید الشهداء (ع) و لطف ویژه حضرت معصومه (ع) مورد قبول درگاه احدیت جلّ و علاّ واقع شود و قدم و اقدامی در جهت عمق بخشی بیشتر به تحقیقات در این حوزه باشد و دنیراه برای یوم لا ینفع مال و لا بنون.

لازم به ذکر است که نقد نفیس را نه تنها برای مؤلف و مؤلف دانسته بدین سبب نظرات اصلاحی صاحب نظران را ارج نهاده و بر دیده مناسبت می‌گذاریم.

در پایان مقدمه بجا و سزااست یاد آوری این نکته که این نوشتار که اکنون به توفیق الهی به عنوان کتاب منتشر گردیده رساله‌ی دکتری اینجانب است که در دانشگاه عدالت - که از صدقات جاریه عالم ربانی و فقیه صمدانی حضرت آیه الله العظمی سید محمد هاشمی شاهرودی \* است - ارائه شد و بحمد الله با درجه عالی مورد قبول قرار گرفت.